

ชนิดเครื่องมือใช้ทำการประมงพื้นบ้าน

Native Fishing Gears in Inland Waters

ชัยชาญ มหาสวัสดิ์¹ และ ส่องศรี มหาสวัสดิ์²

Chaichan Mahasawasde and Songsri Mahasawasde

ABSTRACT

Traditional fisheries in Thailand had been conducted for a long time by farmers with native fishing gears, which were made of native materials, such as, bamboos and rattans. In Thailand, there were 148 types of inland native fishing gears used in 1935. In 1984 most of the native fishing gears gradually disappeared because of their lower efficiency and durability than those of net fishing gears. The survey of native fishing gears in Ratchaburi, Kanchanaburi, Phra Nakhon Sri Ayutthaya, Ang Thong, Sing Buri, and Lop Buri, from February 1984 to January 1985, revealed 27 types with 32 variations native fishing gears still in operation. There were 32 species, 22 genera, and 14 families of aquatic animals caught by those fishing gears. Twenty four variations of these fishing gears are preserved in Kasetsart University Museum of Fishery and Fishing Gears, for future study and exhibition.

บทคัดย่อ

การทำทำการประมงพื้นบ้านในประเทศไทย โดยเฉพาะในย่านน้ำจืดนั้นได้กระทำกันมานานแล้ว โดยการใช้เครื่องมือประเภทจักสานเป็นส่วนใหญ่ เครื่องมือเหล่านี้มีประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำต่ำ และมีอายุการใช้งานสั้น ผู้ใช้เครื่องมือก็เป็นเกษตรกรที่มีอาชีพด้านกสิกรรมเป็นหลัก ทำการจับสัตว์น้ำเพื่อเพียงพอบริโภคในครัวเรือน จากการสำรวจทั่วประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2478 พบว่า มีเครื่องมือทำการประมงประเภทน้ำจืดอยู่ 149 ชนิด และจากการสำรวจระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2527 ถึงเดือนมกราคม 2528 ในท้องที่จังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี และลพบุรี พบว่ามีการใช้เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้าน 27 ชนิด 32 แบบ และสัตว์น้ำที่จับได้โดยเครื่องมือเหล่านี้มี 32 ชนิด 22 สกุล 14 ครอบครัว เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านนี้ได้เก็บรวบรวมรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำและเครื่องมือประมง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อให้แก่นักเรียนนิสิต นักศึกษา และผู้ที่สนใจได้ทำการศึกษาและค้นคว้าต่อไป เนื่องจากเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะที่ทำจากวัสดุที่หาได้ในพื้นบ้านมีแนวโน้มจะสูญหายไป และมีเครื่องมือที่ทำจากเส้นใยสังเคราะห์เข้ามาแทนที่เนื่องจากมีอายุการใช้งานนานกว่าและมีประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำสูงกว่า

¹ ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Dept. of Marine Science, Faculty of Fisheries, Kasetsart Univ.

² ภาควิชาชีววิทยาประมง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำนำ

ในการสำรวจเครื่องมือทำการประมงครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งได้ตีพิมพ์รายงานเมื่อ พ.ศ. 2478 พบว่า มีเครื่องมือทั้งน้ำจืดและน้ำเค็มรวมกันได้ 343 ชนิด โดยรวมข้อเขียนด้วย (กองการประมง, 2478) ในการสำรวจเครื่องมือทำการประมงประเภทน้ำเค็ม โดยเฉพาะในครั้งแรก พบว่า มีอยู่จำนวน 360 ชนิด (สว่าง, 2496) และจากการสำรวจครั้งล่าสุด พบว่า ประเทศไทยมีเครื่องมือทำการประมงประเภทน้ำเค็ม รวมทั้งหมด 481 ชนิด (หน่วยสำรวจแหล่งประมง, 2512) และจากการศึกษาจากปทานุกรมเครื่องมือทำการประมงของประเทศไทย พบว่า มีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 918 ชนิด (หน่วยสำรวจแหล่งประมง, 2512) ทั้งนี้ ได้รวมนับข้อเขียนเข้าไว้ด้วย ดังนั้นหากจะแยกเครื่องมือทำการประมงประเภทน้ำจืดออกมาโดยเฉพาะแล้ว จะพบว่ามีถึง 437 ชื่อ หากพิจารณาตัดข้อฟุ้งและข้อเขียนออกไปแล้ว พบว่า จะมีเครื่องมือทำการประมงประเภทน้ำจืดจริง ๆ มีอยู่เพียง 148 ชนิด เท่านั้น

สำหรับในย่านน้ำจืดนั้น การทำการประมงแบบพื้นบ้านได้กระทำกันมานานแล้ว การจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาตินับว่าเป็นสัญลักษณ์ดั้งเดิมอย่างหนึ่งของคนไทยมาตั้งแต่โบราณกาลเช่นเดียวกับการทำนา แม่น้ำที่เป็นแหล่งทำการประมงน้ำจืดที่สำคัญมาแต่โบราณ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา ป่าสัก ท่าจีน สะแกกรัง บางปะกง แม่กลอง ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประมงในบริเวณที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำที่ถูกน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก แต่ในปัจจุบันเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ปริมาณปลาน้ำจืดที่เคยจับได้จำนวนมหาศาลในอดีตนั้นได้ลดลงจนน่าวิตก ในปี พ.ศ. 2523 องค์ประกอบชนิดของปลาที่จับได้ในแม่น้ำเจ้าพระยาลดลงถึง 54 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงเวลาเพียง 4 ปี กล่าวคือ พบเพียง 59 ชนิด จากที่เคยสำรวจพบถึง 127 ชนิด ในปี พ.ศ. 2519 (ถวัลย์ และคณะ, 2523)

สำหรับการทำการประมงในแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนใหญ่มักใช้เครื่องมือในพิกัด เช่น ข่าย อวน แห กรำ เบ็ดราว เรือผีหลอก ซ้อนสนั่น สำหรับเครื่องมือนอกพิกัดที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำ คือ ชะนาง ขอบ เบ็ดคัน และเบ็ดสาย (ถวัลย์ และคณะ, 2525) สัตว์น้ำที่จับได้ก็มีการนำไปแบ่งขายและเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนขายขาดแคลน เช่น การตากแห้ง สำหรับแหล่งน้ำตามนาข้าวและหนองบึงทั่วไป จะพบว่าประชาชนซึ่งมีอาชีพหลักในการกสิกรรมอันเป็นกระดูกสันหลังของประเทศมิใช่ทำมาหากินด้านเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันก็มีเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านชนิดที่ใช้อย่างง่าย ๆ เช่น สุ่ม แห ไซ ฯลฯ อยู่ในครอบครองเพื่อใช้ในการจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ โกล่หรือโกลหมูบ้าน มาเป็นอาหารประจำวันทั้งในฤดูน้ำหลากและฤดูน้ำลดในยามที่ว่างจากการเกษตรแล้ว ทำให้ช่วยประหยัดรายจ่ายในครอบครัวไม่ต้องซื้ออาหารโปรตีนชนิดอื่น ๆ อันทำให้ต้องเพิ่มค่าครองชีพให้สูงขึ้น ตรงกันข้ามอาจเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง หากจับสัตว์น้ำได้มากพอกับการส่งไปจำหน่ายในท้องตลาด แต่ในขณะนี้สืบเนื่องมาจากสาเหตุของการเกิดมลภาวะในน้ำ การก่อสร้างฝายน้ำล้น พนังกั้นน้ำ การใช้เครื่องมือผิดกฎหมายและเครื่องมือทำการประมงที่มีประสิทธิภาพสูงเกินไป สัตว์น้ำจึงลดจำนวนลง จนทำให้สภาวะการใช้เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านไม่เอื้ออำนวยเท่าที่ควร เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านที่เคยมีใช้อยู่ในอดีตคงจะลดจำนวนและชนิดลงไปด้วยจนเป็นที่น่าวิตกว่าเครื่องมือเหล่านี้จะไม่เหลือให้ลูกหลานคนไทยรุ่นใหม่ๆ ได้รู้จักและศึกษากันอีกต่อไป ควรที่จะได้มีการศึกษาชนิดของเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้าน รวมทั้งชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ และรวบรวมเครื่องมือเหล่านี้มาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ และเครื่องมือประมง คณะประมง เพื่อใช้ประโยชน์ในการศึกษากันต่อไป และวิจัยต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลชนิดของเครื่องมือทำการประมง ประเภทน้ำจืดที่มีใช้แบบพื้นบ้านและชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ในท้องที่จังหวัดราชบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดลพบุรี เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2527 จนถึงเดือนมกราคม 2528 โดยเดินทางด้วยรถยนต์ของคณะประมงไปตามท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ดังกล่าว ไปยังแหล่งน้ำที่มีการทำการประมง ทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ชาวประมงขณะที่ทำการประมงถึงเครื่องมือทำการประมงที่ใช้และชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ด้วยเครื่องมือชนิดนั้น ๆ ทำการถ่ายภาพชนิดของเครื่องมือและวิธีใช้ และทำการรวบรวมเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านเหล่านั้นจากแหล่งที่มีการซื้อขายตามท้องที่เหล่านั้น แล้วนำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำและเครื่องมือประมงของคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผล

ชนิดของเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้าน จากการสำรวจในท้องที่จังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี และลพบุรี พบว่า เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านที่มีใช้อยู่ในปัจจุบันมีน้อยลงไปมาก มีพบใช้อยู่ด้วยกัน 27 ชนิด 32 แบบ ด้วยกัน ดังแสดงในตารางที่ 1 และภาพที่ 1

ชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ด้วยเครื่องมือพื้นบ้าน เหล่านี้มีอยู่ด้วยกัน 32 ชนิด โดยจำแนกออกเป็นปลา 30 ชนิด 21 สกุล 13 ครอบครัว นอกจากสัตว์น้ำประเภทปลาแล้ว ก็ยังมีกุ้งอีก 2 ชนิด 1 สกุล และ 1 ครอบครัว ดังตารางที่ 2 และตารางที่ 3

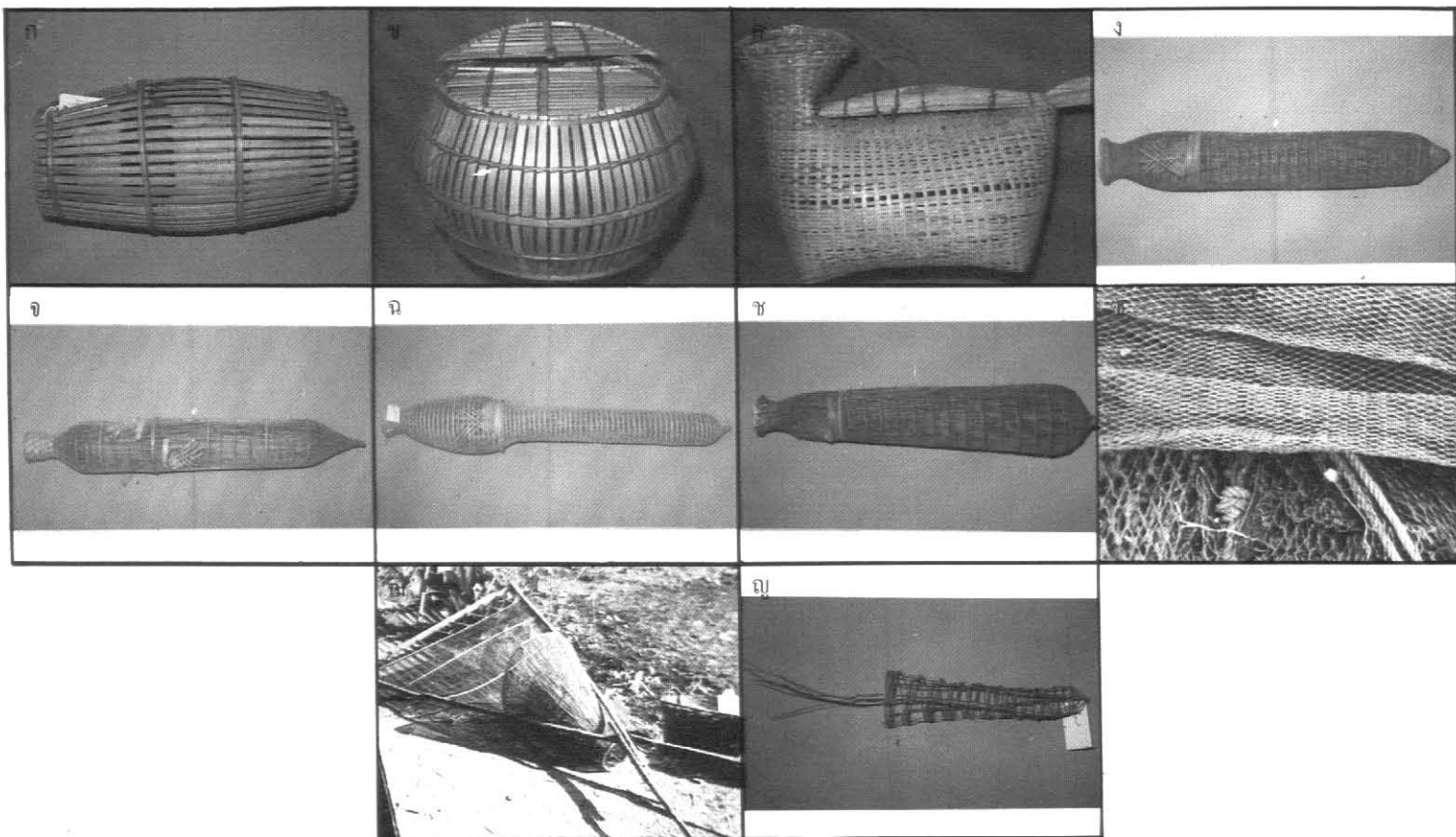
วิจารณ์และสรุป

ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์ดั้งเดิมอย่างหนึ่งของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน ในแทบทุกแหล่งน้ำเราจะพบว่ากสิกรรมซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของประเทศ มิใช่ทำมาหากินด้านเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันก็มีเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านอยู่ในครอบครอง เพื่อให้ทำการจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ ไก่หรือไก่หมูป่านมาเป็นอาหารประจำวัน แต่ในขณะนี้เนื่องจากสาเหตุของการเกิดมลภาวะ การใช้เครื่องมือทำการประมงที่ผิดกฎหมาย และผลที่สืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ อาทิเช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ การชลประทาน การเกษตร แหล่งชุมชน การคมนาคม อุตสาหกรรม การเพิ่มขึ้นของประชากร ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของแหล่งน้ำจืดโดยทั่วไป เป็นผลให้ปริมาณสัตว์น้ำจืดที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์นั้นลดน้อยลงเป็นลำดับ ทำให้สภาวะการใช้เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านไม่เอื้ออำนวยทำให้เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านที่มีใช้อยู่ในอดีตลดจำนวนและชนิดลงไปเป็นอย่างมาก เนื่องจากการใช้เครื่องมือแบบพื้นบ้านต้องอาศัยการชุกชุมของปริมาณสัตว์น้ำเป็นอย่างมาก

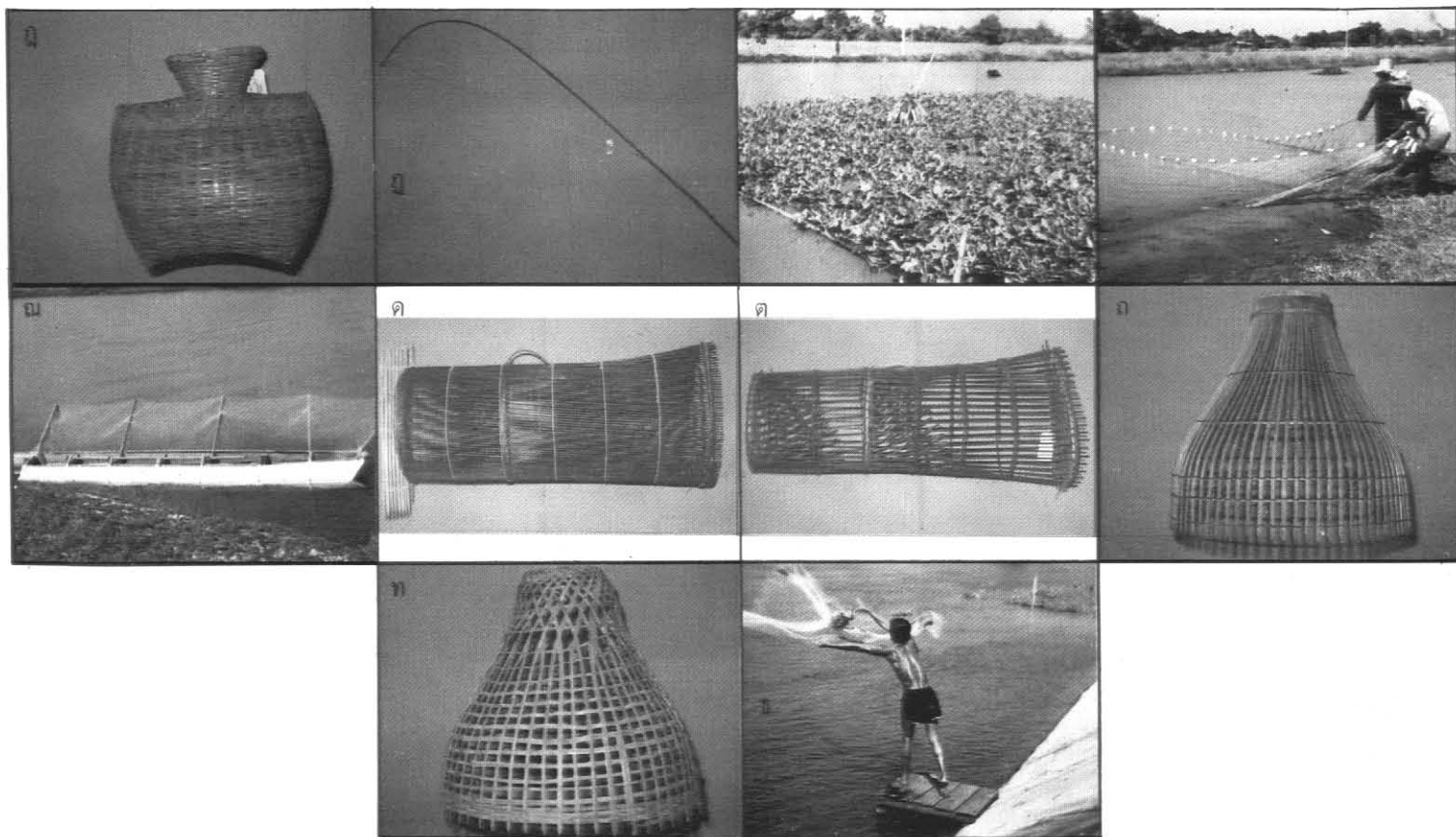
สำหรับเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านที่ใช้ในน้ำจืดนั้นยังมีได้มีคำจำกัดความอย่างแน่ชัดลงไปว่า จะต้องมียุทธศาสตร์เป็นอย่างไร เนื่องจากมีผู้ให้ความสนใจน้อยกว่าการประมงทะเลพื้นบ้าน ซึ่งได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างแน่นอนชัดเจนและได้มีแผนพัฒนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 (สำราญ, 2527) สำหรับเครื่องมือทำการประมงน้ำจืดพื้นบ้านแล้ว ส่วนใหญ่เป็นแบบดั้งเดิมใช้วัสดุที่หาได้จากวัสดุพื้นบ้านประเภทเครื่องจักสานเป็นส่วนใหญ่ เช่น สุ่ม ไซ ข้อง อีจู้ ฯลฯ สำหรับ ข่าย อวน มอญ จีบ ฯลฯ ซึ่งเปลี่ยนมาเป็นวัสดุเส้นใยแทนเครื่องจักสานนั้น เนื่องจากมีประสิทธิภาพสูงกว่าเครื่องจักสานนั่นเอง รวมทั้งการพัฒนาของเทคโนโลยีใหม่ ๆ

ตารางที่ 1 เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านบางชนิดที่ยังมีใช้อยู่ในปัจจุบัน

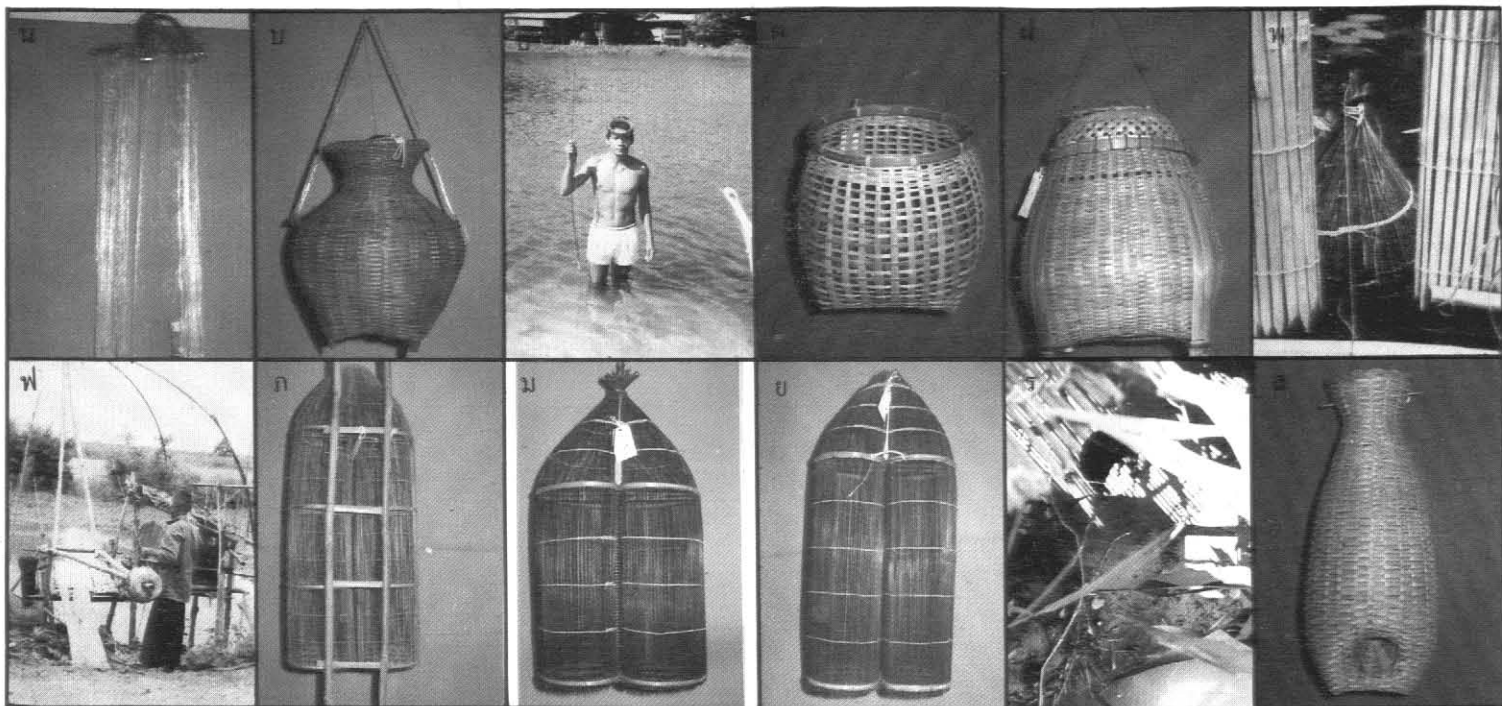
ลำดับที่	ชื่อเครื่องมือ	จุดสอบสวน	ภาพที่	
1	กระชังขังปลา 1	อ. เมือง	จ. ราชบุรี	1 (ก)
2	กระชังขังปลา 2	อ. เมือง	จ. ราชบุรี	1 (ข)
3	ข้องเปิด	อ. โพธาราม	จ. ราชบุรี	1 (ค)
4	ไซ 1	อ. โพธาราม	จ. ราชบุรี	1 (ง)
5	ไซ 2	อ. เมือง	จ. อุดรยา	1 (จ)
6	ไซ 3	อ. เมือง	จ. อุดรยา	1 (ฉ)
7	ไซเล็ก	อ. โพธาราม	จ. ราชบุรี	1 (ช)
8	จิบ	อ. เมือง	จ. ราชบุรี	1 (ซ)
9	ชะนางมือ	อ. ไซโย	จ. อ่างทอง	1 (ณ)
10	ชุดดักปลา	อ. โพธาราม	จ. ราชบุรี	1 (ญ)
11	ตะข้อง 1	อ. เมือง	จ. ราชบุรี	1 (ฎ)
12	ตะข้อง 2	อ. เมือง	จ. ลพบุรี	1 (ผ)
13	เบ็ด	อ. เมือง	จ. ลพบุรี	1 (ถ)
14	ฟุ่ม	อ. พรหมบุรี	จ. สิงห์บุรี	1 (ฐ)
15	มองลาก	อ. พรหมบุรี	จ. สิงห์บุรี	1 (ฑ)
16	เรือผีหลอก	อ. เมือง	จ. ลพบุรี	1 (ณ)
17	ลอบนอน	อ. เมือง	จ. ราชบุรี	1 (ด)
18	ลอบนอนดักกุ้ง	อ. เมือง	จ. อุดรยา	1 (ค)
19	สุ่ม	อ. พรหมบุรี	จ. สิงห์บุรี	1 (ก)
20	สุ่มसान	อ. เมือง	จ. อุดรยา	1 (ท)
21	แห	อ. เมือง	จ. กาญจนบุรี	1 (ธ)
22	ข่าย	อ. เมือง	จ. กาญจนบุรี	1 (น)
23	ข้อง	อ. เมือง	จ. อุดรยา	1 (บ)
24	ฉมวกยิงปลา	อ. เมือง	จ. ลพบุรี	1 (ป)
25	ตะกร้าใส่ปลา	อ. เมือง	จ. ลพบุรี	1 (ผ)
26	ฝือก	อ. เมือง	จ. ราชบุรี	1 (พ)
27	ยอ	อ. เมือง	จ. ลพบุรี	1 (ฟ)
28	ลอบปลาหลด	อ. เมือง	จ. ลพบุรี	1 (ก)
29	ลอบยื่น	อ. เมือง	จ. ราชบุรี	1 (ม)
30	ลอบยื่นหัวตัด	อ. โพธาราม	จ. ราชบุรี	1 (ย)
31	หลุมปลาโจน	อ. ไซโย	จ. อ่างทอง	1 (ร)
32	อีจู้	อ. เมือง	จ. อุดรยา	1 (ล)

ภาพที่ 1 (ก) กระชังขังปลา 1 (ข) กระชังขังปลา 2 (ค) ข้องเปิด (ง) ไช 1 (จ) ไช 2 (ฉ) ไช 3 (ช) ไชเล็ก
(ซ) จีบ (ฌ) ชะนางมือ (ญ) ชุคดักปลา

ภาพที่ 1 (ต่อ) (ก) ตะข้อง 1 (ข) เบ็ด (ค) ฟุ่ม (ง) มอกลาก (ฉ) เรือฟื้หลอก (ด) ลอบนอน (ค) ลอบนอน
ดักกุ้ง (จ) สุ่ม (ช) สุ่มสาน (ฉ) แห

ภาพที่ 1 (ต่อ) (น) ข่าช (ข) ข้อง (ป) หมวกยิงปลา (ผ) ตะกร้าใส่ปลา (ผ) ตะข้อง 2 (พ) ฝือก (ฟ) ขอ
(ก) ลอบปลาหลอด (ม) ลอบยื่น (ย) ลอบยื่นหัวคัด (ร) หลุมปลาโจน (ล) อีจู้

ตารางที่ 2 ชื่อไทย ชื่อวิทยาศาสตร์ และชื่อครอบครัวของสัตว์น้ำที่จับได้ด้วยเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านใน
ท้องที่จังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี และลพบุรี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์
2527 ถึง มกราคม 2528

ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อครอบครัว
กตเทือง	<i>Mystus nemurus</i> (Cuv. & Val.)	Bagridae
เขยงข้างลาย	<i>M. vittatus</i> (Bloch)	Bagridae
เขยงใบข้าว	<i>M. cavasius</i> (Hamilton)	Bagridae
กระดี่นาง	<i>Trichogaster microlepis</i> (Günther)	Anabantidae
กระดี่หม้อ	<i>T. trichopterus</i> (Pallas)	Anabantidae
หมอไทย	<i>Anabas testudineus</i> (Bloch)	Anabantidae
กระทิง	<i>Macrognathus aculeatus</i> (Bloch)	Mastacembelidae
กระทุงเหว	<i>Xenentodon canciloides</i> (Bleeker)	Belontiidae
กระสง	<i>Ophicephalus lucius</i> Cuv. & Val.	Ophiocephalidae
ช่อน	<i>O. striatus</i> Bloch	Ophiocephalidae
ชะโงน	<i>Ompok bimaculatus</i> (Bloch)	Siluridae
ดุ๊กดัน	<i>Clarias batrachus</i> (Linnaeus)	Clariidae
ดุ๊กอุย	<i>C. macrocephalus</i> (Günther)	Clariidae
เป็นแก้ว	<i>Ambassis siamensis</i> Fowler	Centropomidae
สลาด	<i>Notopterus notopterus</i> (Pallas)	Notopteridae
หมอช้างเหยียบ	<i>Pristolepis fasciatus</i> (Bleeker)	Pristolepididae
หมู	<i>Botia</i> sp.	Cobitidae
ไหล	<i>Fluta alba</i> (Zuiew)	Flutidae
กระสุมขี้ด	<i>Hampala macrolepidota</i> van Hasselt	Cyprinidae
กา	<i>Morulus chrysophekadion</i> (Bleeker)	Cyprinidae
ชีว	<i>Rasbora argyrotaenia</i> (Bleeker)	Cyprinidae
ตะโกก	<i>Cyclocheilichthys repasson</i> (Bleeker)	Cyprinidae
ตะเพียน	<i>Puntius</i> sp.	Cyprinidae
ตะเพียนทราย	<i>P. leiocanthus</i> (Bleeker)	Cyprinidae
ตะเพียนทอง	<i>P. altus</i> (Günther)	Cyprinidae
นวลจันทร์น้ำจืด	<i>Cirrinus jullieni</i> Sauvage	Cyprinidae
พรหมหัวเหิน	<i>Osteocheilus melanopleura</i> (Bleeker)	Cyprinidae
ร้องไม้ดัด	<i>O. vittatus</i> (Cuv. & Val.)	Cyprinidae
สร้อยนกเขา	<i>O. hasseltii</i> (Cuv. & Val.)	Cyprinidae
สร้อยลูกกล้วย	<i>Labiochanna spiropleura</i> (H.M. Smith)	Cyprinidae
กุ้งก้ามกราม	<i>Macrobrachium rosenbergii</i> (De Man)	Palaemonidae
กุ้งฝอย	<i>Macrobrachium lanchesteri</i> De Man	Palaemonidae

ตารางที่ 3 แสดงชนิดของสัตว์น้ำที่ชาวประมงจับได้ด้วยเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ พร้อมทั้งราคาซื้อขายในท้องที่จังหวัด
ราชบุรี กาญจนบุรี อุรุษยา อ่างทอง สิงห์บุรี และลพบุรี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2527 - มกราคม 2528

เครื่องมือทำการ ประมง พื้นบ้าน	ชนิดสัตว์น้ำ ที่จับได้	กระชังขังปลา 1	กระชังขังปลา 2	ข่าย	ข้อง	ข้องเปิด	ไซ 1	ไซ 2	ไซ 3	ไซเล็ก	จิบ	ฉมวกยิงปลา	ชะนางมือ	ชุดตกปลา	ตะกร้าใส่ปลา	ตะข้อง 1	ตะข้อง 2	เบ็ดปัก	เผือก	ฟุ่ม	มองลาก	ยอ	เรือไหล	ลอบนอน	ลอบนอนดักกุ้ง	ลอบปลาไหล	ลอบอื่น	ลอบยื่นหัวตัด	ตุ้ม	ตุ้มสาน	แห	หลุมปลาโจน	ราคาปลา บาทต่อ- กิโลกรัม	
น.เกษตรศาสตร์ (วิทย.) ปีที่ 20 ฉบับที่ 2	กตเหลือง			x							x							x	x	x				x		x	x	x	x	x	x		30 - 35	
	กระต๊อ			x			x	x	x	x	x		x							x	x	x		x	x	x	x				x		3 - 5	
	กระต๊อ			x			x	x	x	x	x		x					x		x	x	x		x	x	x	x				x		3 - 5	
	กระต๊อ			x							x							x							x						x		20 - 25	
	กระต๊อ			x							x										x										x		7 - 10	
	กระต๊อ			x							x	x		x								x	x				x	x	x	x	x		28	
	กระต๊อ			x							x										x										x		8 - 10	
	กา			x							x										x										x		15	
	แขยงข้างลาย			x			x	x	x	x	x							x		x	x	x									x		7 - 10	
	แขยงใบขาว			x			x	x	x	x	x							x		x	x	x									x		7 - 10	
	ช่อน			x							x	x		x				x		x	x		x		x	x	x	x	x	x	x	x	25 - 35	
	ชะโอน			x							x										x	x										x		50
	ชีว			x			x	x	x		x		x							x	x		x								x		10	
	ดุกด้าน			x														x			x			x				x	x	x	x		30	
	ดุกอูย			x														x			x			x					x	x	x	x	40	
	ตะโกก			x			x	x	x		x		x								x	x	x		x	x						x		7 - 10
	ตะเพียน			x			x	x	x		x		x								x	x	x		x	x						x		7
	ตะเพียนทราย			x								x									x	x		x	x							x		10
	ตะเพียนทอง			x			x	x	x		x										x	x		x	x							x		10
	นวลจันทร์น้ำจืด			x			x	x	x		x										x	x	x	x								x		7 - 10

ของเส้นใยสังเคราะห์ที่เข้ามาแทนด้วยฝ้าย ทำให้เครื่องมือประเภทนี้มีอายุการใช้งานสูงกว่าเครื่องมือประเภทจักสานมาก ทั้งนี้จากตารางที่ 3 สามารถแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านประเภทอวน เช่น ข่าย จิบ แห มองลาก สามารถจับสัตว์น้ำได้แทบทุกชนิดและปริมาณมาก โดยเฉพาะข่าย 2.93 กก./วัน แห 4.5 กก./วัน (ถวัลย์ และคณะ, 2525) แนวโน้มของการใช้เครื่องมือทำการประมงประเภทจักสานกำลังลดลงไปเรื่อย ๆ และคงจะหายไปในปีสุดท้ายเนื่องจากมีประสิทธิภาพต่ำ มีอายุการใช้งานน้อย และในสภาวะปัจจุบันอาจถูกขโมยสัตว์น้ำที่ติดอยู่ก่อนที่เจ้าของจะมาทำการกู้

จากเครื่องมือทำการประมงประเภทน้ำจืดที่มีอยู่ประมาณ 148 ชนิด ทั่วประเทศไทย ในการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2478 หรือเมื่อ 50 ปีล่วงมาแล้ว หากเปรียบเทียบกับ การสำรวจเฉพาะบางจังหวัดในภาคกลางนี้ ที่พบมีใช้อยู่ 27 ชนิด 32 แบบ หรือพบว่ามีเพียง 20 เปอร์เซนต์ ต่ำกว่าเมื่อ 50 ปีที่แล้วถึง 80 เปอร์เซนต์ แต่ทั้งนี้เนื่องจากไม่ได้ทำการสำรวจทุกจังหวัดของประเทศ แต่เป็นไปได้อย่างแน่นอนว่าเครื่องมือพื้นบ้านบางประเภทได้เลิกใช้ไปแล้ว เนื่องจากมีประสิทธิภาพต่ำเกินไป สำหรับจำนวนชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ก็มีเพียง 32 ชนิด เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์น้ำที่จับได้จากการทำการประมงในแม่น้ำเจ้าพระยา (ถวัลย์ และคณะ, 2523, 2525) ในปี 2523 มี 53 ชนิด และในปี 2525 มี 66 ชนิด พบว่า มีจำนวนชนิดน้อยกว่า 40% และ 48.5% ตามลำดับ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าจำนวนชนิดของปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ในแถบจังหวัดภาคกลางมีจำนวนชนิดลดลงไปเรื่อย ๆ บางชนิดอาจมีน้อยลงจนจับไม่ได้ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุอยู่หลายประการ เช่น การสร้างคันดินกั้นน้ำท่วมในบางจังหวัด ทำให้ปลาไม่สามารถขึ้นไปวางไข่ในท้องทุ่งนาได้ รวมทั้งการใช้อวนตาถี่ เช่น จิบ การใช้ฝือกปิดกั้นทางเดินของสัตว์น้ำ เหล่านี้ อันเป็นสาเหตุให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงได้ทั้งสิ้น

เกี่ยวกับวัสดุที่นำมาทำเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านนี้ ในบางท้องที่ได้เปลี่ยนจากการใช้หวายและลวดในการผูกมัดมาเป็นการใช้เชือกโปลีแทน เนื่องจากปัจจุบันนี้เชือกโปลีหาได้ง่ายและมีราคาถูก ซึ่งนับว่าเป็นความก้าวหน้าอีกอย่างหนึ่งในการดัดแปลง ดังนั้น การที่จะสร้างเครื่องมือให้ทนทานยิ่งขึ้น อาจจะมีการเปลี่ยนจากวัสดุไม้ไผ่ไปเป็นพลาสติกแทน อย่างเช่นในประเทศญี่ปุ่นได้ใช้ฝือกพลาสติกในทะเลสาบน้ำจืดหลายแห่ง ซึ่งให้ความทนทานดีและมีขนาดความสม่ำเสมอกันตลอด ในอนาคตข้างหน้าหากไทยเราสามารถผลิตเม็ดพลาสติกจากโรงงานแยกแก็สได้ราคาถูกลงแล้ว ก็น่าจะดัดแปลงมาใช้กับเครื่องมือทำการประมงบ้าง เพื่อลดการทำลายป่าลงไป

หากเราได้ศึกษาและเปรียบเทียบการพัฒนาการประมงพื้นบ้านน้ำจืดกับการประมงพื้นบ้านทะเลแล้ว จะเห็นว่าด้านน้ำจืดไม่ค่อยได้พัฒนาเท่าที่ควร การพัฒนาหมู่บ้านการประมงพื้นบ้านทะเลมีการใช้งบประมาณปีละ 6 ล้านบาท แต่การทำการประมงในแหล่งน้ำจืดไม่ได้รับการพัฒนามากนัก ทั้งนี้เนื่องจากผลผลิตที่ได้มีน้อย และไม่ได้เป็นอาชีพหลักของชาวประมง อาชีพที่แท้จริงของการประมงพื้นบ้านน้ำจืดส่วนใหญ่มักเป็นเกษตรกร ทำการจับสัตว์น้ำเพื่อเป็นรายได้พิเศษ และจะทำในช่วงที่ว่างจากการเกษตร แต่หากได้มีการพัฒนาและสนับสนุนที่ดีแล้ว เช่น การสร้างแหล่งน้ำให้สมบูรณ์ มีการขุดลอกให้ลึกพอเก็บกักน้ำและเลี้ยงสัตว์น้ำไว้เป็นแหล่งทำการประมงของหมู่บ้าน โดยกำหนดให้ใช้เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านที่มีประสิทธิภาพต่ำ ก็จะทำให้ชาวบ้านได้มีสัตว์น้ำบริโภคตลอดปี เป็นการประหยัลดต่อการซื้อหาโปรตีนชนิดอื่นมาบริโภค จากการสำรวจพบว่า มีหลายท้องที่แหล่งน้ำเสื่อมโทรมต้นเงิน ชาวประมงมักอาศัยเครื่องมือทุ่นแรงวิดน้ำจนแห้งขอดแล้วลงจับสัตว์น้ำ ทำให้สัตว์น้ำเล็ก ๆ ต้องสูญเสียชีวิตไปด้วย ซึ่งเป็นการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างน่าเสียดาย

ในบางท้องที่ได้มีการทำการประมงผิดกฎหมาย เช่น การใช้ไฟฟ้าช็อต การใช้วนตาเล็กเกินไป (เครื่อง-

มือจับ, ขอบขันช่อ) แม้ว่าจะมีการกวาดขันโดยทางราชการแล้วก็ตาม เจ้าหน้าที่ก็มีกำลังน้อยไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง จึงทำให้มีการจับสัตว์น้ำเล็ก ๆ ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก เช่น จิ๊บ และขอบขันช่อ สัตว์น้ำที่จับได้ขายไปเพียงกิโลกรัมละ 7 บาท เพื่อนำไปทำน้ำปลาและปลาป่น ซึ่งเป็นการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยิ่ง สมควรที่จะได้มีข้อกำหนดอย่างหนึ่งอย่างใดในการลดการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำให้น้อยลงที่สุด เพื่อจะได้มีทรัพยากรประมงเหล่านี้สำหรับบริโภคนานสืบไป

พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำและเครื่องมือประมง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นับได้ว่าเป็นแหล่งรวบรวมตัวอย่างพรรณสัตว์น้ำและพืชน้ำที่สมบูรณ์แห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทย หากได้มีการเก็บรวบรวมเครื่องมือทำการประมงหรือสร้างแบบจำลองต่าง ๆ ของเครื่องมือทำการประมงเก็บไว้ เพื่อช่วยในการสนับสนุนการศึกษาและค้นคว้าวิจัยของอาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักเรียน และผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ใช้เป็นพื้นฐานรองรับการศึกษาและวิจัยในระดับต่าง ๆ ของโรงเรียน มหาวิทยาลัยและสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็จะทำให้บรรลุเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำและเครื่องมือประมงสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จากการสำรวจวิจัยพบว่า เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านหลายชนิดได้สูญหายไปและมีแนวโน้มว่ายังมีอีกหลายชนิดที่กำลังจะสูญหาย ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงเป็นโครงการหนึ่งซึ่งจะช่วยในการเก็บรวบรวมเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านประเภทน้ำจืดให้ดำรงไว้เพื่อการศึกษาต่อไปในภายภาคหน้าถึงวิวัฒนาการ ตลอดจนแนวความคิดของบรรพชนในการคัดเลือกแบบและวัสดุจัดทำเครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านเพื่อใช้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้านเหล่านี้ยังเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของไทยเราอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กองการประมง. 2478. สมุดคู่มือเครื่องมือจับสัตว์น้ำในประเทศไทย. กรมเกษตรและการประมง. 205 น.
- ถวัลย์ ชูขจร, ณรงค์ สุโกมล, เรวดี ศรีประเสริฐ และกำชัย ลาวัญญู. 2525. การทำการประมงในแม่น้ำเจ้าพระยา. เอกสารวิชาการ ฉบับที่ 1 ฝ่ายพัฒนาแหล่งน้ำ, สถาบันประมงน้ำจืดแห่งชาติ, กรมประมง, กระทรวงเกษตรฯ. 18 น.
- ถวัลย์ ชูขจร, นิพนธ์ ศิริพันธ์, เรวดี ศรีประเสริฐ และสันหทัย สุจิตรงสานนท์. 2523. สภาพทางการประมงบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง. รายงานฉบับที่ 10/2523, ฝ่ายพัฒนาแหล่งน้ำ, สถาบันประมงน้ำจืดแห่งชาติ, กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 10 น.
- สมพร บุญเกิด และ นาวัน วรรณอม. 2527. เครื่องมือทำการประมงพื้นบ้าน. เอกสารเสนอในการสัมมนาการประมงทะเล 4 - 7 กันยายน 2527. กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 17 น. (โรเนียว)
- สว่าง เจริญผล. 2496. เครื่องมือจับสัตว์น้ำประเภทน้ำเค็มในอ่าวไทย. กรมประมง. 366 น.
- สำราญ ฤทธิรักษา. 2527. การพัฒนาการประมงพื้นบ้านอ่าวมะขามป้อม จังหวัดระยอง. เอกสารเสนอในการสัมมนาการประมงทะเล 4 - 7 กันยายน 2527. กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 9 น. (โรเนียว)
- หน่วยสำรวจแหล่งประมง. 2512. เครื่องมือทำการประมงประเภทน้ำเค็มของประเทศไทย. กรมประมง, กระทรวงเกษตร 778 น.
- _____. 2512. ปทานุกรมเครื่องมือทำการประมงของประเทศไทย. กรมประมง, กระทรวงเกษตร 319 น.

Smith, H.M. 1945. The fresh-water fishes of Siam or Thailand. United States Government Printing Office, Washington. 622 p.